

**РАҚАМЛИ ТЕХНОЛОГИЯЛАР ВОСИТАСИДА СОДИР
ЭТИЛАДИГАН МАЪМУРИЙ ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ
ҲУҚУҚИЙ ТАВСИФИ ВА ТАРТИБГА СОЛИНИШИ**

Шукурулло С. Агоев¹

*Киберҳуқуқ кафедраси, Ўзбекистон Республикаси
Ички ишлар вазирлиги Академияси, Тошкент 100197, Ўзбекистон
0009-0007-9399-6933
agoyevshukurullo@gmail.com*

**ПРАВОВАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА И РЕГУЛИРОВАНИЕ
АДМИНИСТРАТИВНЫХ ПРАВОНАРУШЕНИЙ, СОВЕРШАЕМЫХ
ПОСРЕДСТВОМ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ**

*Кафедра киберправа, Академия Министерства внутренних дел Республики
Узбекистан, Ташкент 100197, Узбекистан
0009-0007-9399-6933
agoyevshukurullo@gmail.com
Шукурулло С. Агоев¹*

**LEGAL CHARACTERISTICS AND REGULATION OF ADMINISTRATIVE
OFFENCES COMMITTED THROUGH DIGITAL TECHNOLOGIES**

*Department of Cyber Law, Academy of the Ministry of Internal Affairs of the
Republic of Uzbekistan, Tashkent 100197, Uzbekistan
0009-0007-9399-6933
agoyevshukurullo@gmail.com
Shukurullo S. Agoyev¹*

Аннотация: Мақолада рақамли технологиялар воситасида содир этиладиган маъмурий ҳуқуқбузарликларнинг ҳуқуқий тавсифи ва Ўзбекистон Республикаси қонунчилигида тартибга солиниши тадқиқ этилган. Тадқиқотда мазкур ҳуқуқбузарликларнинг тушунчаси, ўзига хос белгилари ҳамда халқаро таснифи (Будапешт конвенцияси ва БМТ ёндашуви) таҳлил қилинган. Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексида белгиланган тегишли нормалар тизимли равишда ўрганилган ҳамда маъмурий ва жиноий жавобгарлик ўртасидаги чегарани ажратиш мезонлари кўрсатиб берилган. Шунингдек, рақамли далилларни тўплаш ва сақлашнинг ўзига хослиги ёритилган. Натижада соҳадаги қонунчиликни такомиллаштириш бўйича амалий тавсиялар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар: маъмурий ҳуқуқбузарлик, рақамли технологиялар, кибермакон, Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекс, Будапешт конвенцияси, рақамли далиллар, шахсга доир маълумотлар, ахборот хавфсизлиги.

Аннотация: В статье исследованы правовая характеристика административных правонарушений, совершаемых посредством цифровых технологий, и их регулирование в законодательстве Республики Узбекистан. В исследовании проанализированы понятие данных правонарушений, их специфические признаки и международная классификация (Будапештская конвенция и подход ООН). Систематически изучены соответствующие нормы Кодекса Республики Узбекистан об административной ответственности, а также показаны критерии разграничения административной и уголовной ответственности. Раскрыта специфика сбора и хранения цифровых доказательств. В результате разработаны практические рекомендации по совершенствованию законодательства в данной сфере.

Ключевые слова: административное правонарушение, цифровые технологии, киберпространство, Кодекс об административной ответственности, Будапештская конвенция, цифровые доказательства, персональные данные, информационная безопасность.

Abstract: The article examines the legal characteristics of administrative offences committed through digital technologies and their regulation in the legislation of the Republic of Uzbekistan. The study analyzes the concept of these offences, their specific features and international classification (the Budapest Convention and the UN approach). The relevant norms of the Code of the Republic of Uzbekistan on Administrative Liability are systematically studied, and the criteria for distinguishing administrative and criminal liability are shown. The specifics of collecting and storing digital evidence are disclosed. As a result, practical recommendations for improving legislation in this area are developed.

Keywords: administrative offence, digital technologies, cyberspace, Code on Administrative Liability, Budapest Convention, digital evidence, personal data, information security.

1. Кириш (Introduction)

1.1. Мавзунинг долзарблиги

Замонавий жамиятда ахборот-коммуникация технологияларининг жадал ривожланиши инсон фаолиятининг барча соҳаларига туб ўзгаришлар олиб кирмоқда. Шу билан бирга, иқтисодий тараққиёт кўрсаткичларига зарар етказувчи омиллар ҳам тараққиёт билан бирга ривожланиб бормоқда. Бугунги кунда интернетдан фойдаланувчилар сони 3,5 миллиарддан ошган, тахминан 20 миллиард курилма эса интернетга уланган ҳолда ишламоқда. Бу рақамлар кибермаконнинг қанчалик кенг қўламли бўлиб қолганини, шу билан бирга унда содир этиладиган ҳуқуқбузарликларнинг жиддийлиги ҳам ортиб бораётганини кўрсатади.

«Киберхужум», «киберхавф» ва «киберхуқуқбузарлик» атамалари замирида вирусли дастурларни тарқатиш, паролларни бузиш, ижтимоий муҳандислик ҳужумлари, веб-сайтларга ноқонуний кириш, шахсий ва корпоратив маълумотларни эгаллаш ҳамда анъанавий ҳуқуқбузарликларни ахборот технологиялари ёрдамида содир этиш каби қилмишлар яширинган. Бундай қилмишларнинг бир қисми жиноий, бир қисми эса маъмурий жавобгарликни юзага келтиради, шу боис уларнинг ҳуқуқий тавсифини аниқлаш долзарб аҳамият касб этади.

1.2. Тадқиқот мақсади ва вазифалари

Тадқиқот мақсади — рақамли технологиялар воситасида содир этиладиган маъмурий ҳуқуқбузарликларнинг ҳуқуқий тавсифини очиқ бериш ва уларнинг Ўзбекистон қонунчилигида тартибга солинишини таҳлил қилишдан иборат. Тадқиқот вазифалари: мазкур ҳуқуқбузарликларнинг тушунчаси ва ўзига хос белгиларини аниқлаш; уларнинг халқаро таснифини ўрганиш; Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг тегишли нормаларини тизимлаштириш; маъмурий ва жиноий жавобгарлик чегарасини белгилаш ҳамда соҳани такомиллаштириш бўйича тавсиялар тайёрлаш.

2. Материаллар ва усуллар (Methods)

2.1. Тадқиқот методологияси

Тадқиқотда қиёсий-ҳуқуқий усул миллий қонунчиликни халқаро стандартлар билан солиштириш учун, ҳуқуқий-таҳлилий усул маъмурий жавобгарлик нормаларининг таркибий унсурларини ўрганиш учун, тизимли усул эса ҳуқуқбузарликларни ягона тузилмада таснифлаш учун қўлланилди. Ҳуқуқбузарликларнинг тузилишини (объект, объектив томон, субъект, субъектив томон) таҳлил қилишда ҳуқуқ назарияси ёндашувидан фойдаланилди.

2.2. Материаллар

Тадқиқотда Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси, Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси, Жиноят кодекси, «Ахборотлаштириш тўғрисида»ги ва «Шахсга доир маълумотлар тўғрисида»ги қонунлари, Европа Кенгашининг кибержиноятчилик бўйича конвенцияси (Будапешт конвенцияси) ҳамда БМТ ҳужжатлари ўрганилди.

3. Натижалар (Results)

3.1. Тушунчаси ва ўзига хос белгилари

Рақамли технологиялар воситасида содир этиладиган маъмурий ҳуқуқбузарликлар деганда маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги қонунчилик билан тақиқланган ва содир этилиши давомида тўлиқ ёки қисман ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланган ҳолда амалга оширилган ижтимоий хавфли қилмишлар тушунилади. Бу таърифдан учта муҳим унсур

ажралиб туради: қилмишнинг қонун билан тақиқланганлиги; содир этилишда ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланилганлиги; ҳамда қилмишнинг ижтимоий хавfli характери.

Мазкур ҳуқуқбузарликларнинг ўзига хос белгилари қуйидагилардан иборат: улар кибермакон орқали, географик чегараларни тан олмаган ҳолда содир этилади; уларни аниқлаш ва исботлаш компьютер-техник экспертиза ва рақамли криминалистика соҳасида махсус билимни талаб қилади; излар ва далиллар кибермаконда қолиб, осонлик билан ўзгартирилиши ёки йўқ қилиниши мумкин; қилмишлар кўпинча трансчегаравий характерга эга; улар тез содир этилиб, катта миқдордаги жабрланувчиларга зарар етказиши мумкин; ҳамда уларда анонимлик имконияти юқори бўлиб, ҳуқуқбузарлар VPN, прокси-серверлар ва Тог каби воситалардан фойдаланиши мумкин.

3.2. Халқаро таснифи

Киберҳуқуқбузарликларни таснифлашда ягона ёндашув мавжуд эмас. Европа Кенгашининг 2001 йил 23 ноябрда қабул қилинган Будапешт конвенцияси уларни беш гуруҳга бўлади: компьютер маълумотлари ва тизимларининг махфийлиги, яхлитлиги ва улардан фойдаланишга қарши ҳуқуқбузарликлар; содир этилиши учун компьютер ишлатиладиган ҳуқуқбузарликлар (компьютер сохтакорлиги ва фирибгарлиги); маълумотлар мазмуни билан боғлиқ ҳуқуқбузарликлар (порнографик материалларни тарқатиш); муаллифлик ва турдош ҳуқуқларнинг бузилиши; ҳамда компьютер тизимлари орқали иркчилик ва ксенофобия билан боғлиқ ҳуқуқбузарликлар. БМТ Наркотиклар ва жиноятчилик бошқармасининг ҳисоботи эса киберҳуқуқбузарликларни уч тоифага — тизимларнинг махфийлиги ва яхлитлигига қарши қилмишлар, компьютер воситаларидан фойдаланиш билан боғлиқ қилмишлар ҳамда маълумотлар мазмуни билан боғлиқ қилмишларга — ажратади.

3.3. Ўзбекистон қонунчилигида тартибга солиниши

Ўзбекистонда соҳани тартибга солувчи асосий ҳужжат Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекс ҳисобланади. Унинг нормаларини мазмунан бир неча йўналишга гуруҳлаш мумкин. Шахсий ҳаёт дахлсизлиги ва шахсга доир маълумотлар соҳасида: фуқарога зарар етказиши мумкин бўлган маълумотларни ошкор этиш (46-модда); шахсий ҳаёт дахлсизлигини бузиш (46¹-модда); шахсга доир маълумотлар тўғрисидаги қонунчиликни бузиш (46²-модда). Алоқа ва телекоммуникация соҳасида: абонентлик қурилмасини рўйхатдан ўтказмай улаш (151-модда); компьютер тизимидан фойдаланиш қоидаларини бузиш (155¹-модда); телекоммуникация тармоғидан рухсатсиз фойдаланиш (155²-модда); IMEI кодини ёки идентификация модулини қонунга ҳилоф ўзгартириш (155³-модда). Крипто-активлар соҳасида: крипто-активлар айланмаси қонунчилигини бузиш (155⁴-модда) ва майнинг фаолиятини

ноқонуний амалга ошириш (155⁵-модда). Жамоат тартиби ва ахборот хавфсизлиги соҳасида: порнографик маҳсулотни тарқатиш (189-модда); зўравонликни тарғиб қилувчи маҳсулотни тарқатиш (189¹-модда); ёлғон ахборот тарқатиш (202²-модда).

4. Муҳокама (Discussion)

4.1. Маъмурий ва жиноий жавобгарлик ўртасидаги чегара

Рақамли муҳитда ҳар қандай ҳуқуқий муносабат — фуқаролик, иқтисодий ёки бошқа — рақамли технологиялар иштирокида амалга оширилиши мумкин, бу эса уларнинг бузилиши натижасида турли ҳуқуқий жавобгарликни юзага келтиради. Маъмурий ва жиноий жавобгарлик ўртасидаги чегара жуда нозик бўлиб, уни ажратишда қилмишнинг объекти, объектив томони, субъекти ва субъектив томони таҳлил қилинади. Ижтимоий хавфлилик даражаси, етказилган зарар миқдори ва қилмишнинг такрорийлиги ҳал қилувчи омиллар ҳисобланади.

Масалан, шахсга доир маълумотларни қонунга хилоф йиғиш Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг 46²-моддаси бўйича маъмурий жавобгарликка сабаб бўлади; бироқ худди шу маълумотларни оммавий тарқатиш оғир оқибатларга олиб келса, Жиноят кодексининг 141-моддаси бўйича жиноий жавобгарлик юзага келиши мумкин. Худди шунингдек, интернетда ёлғон ахборот тарқатиш одатда 202²-модда бўйича маъмурий жавобгарликка сабаб бўлади, аммо у давлат хавфсизлигига таҳдид солса ёки оғир оқибатлар келтириб чиқарса, жиноий жавобгарликка ўтиши мумкин. Шу боис қилмишнинг тўғри квалификацияси ижтимоий хавфлилик даражасини аниқ баҳолашни талаб қилади.

4.2. Рақамли далилларни тўплашнинг ўзига хослиги

Мобил қурилмалар экспертизаси ва компьютер-техник экспертиза хулосалари рақамли технологиялар билан боғлиқ ҳуқуқбузарликларни текширишда асосий далил манбаларидан биридир. Амалиёт таҳлили шуни кўрсатадики, текширув ташаббускорлари рақамли ахборот ташувчиларни олиш, қадоқлаш, ташиш ва сақлашнинг хусусиятлари бўйича ҳар доим ҳам етарли билимга эга эмас, бу эса далилларнинг йўқолишига олиб келиши мумкин. Рақамли далилларни тўплашда қуйидаги қоидаларга риоя қилиш зарур: қурилмани олишда унинг электр таъминотини узиш ёки узмаслик масаласини мутахассис билан ҳал қилиш; қадоқлашда электростатик разряддан ҳимоя қилувчи материаллардан фойдаланиш; ташишда механик зарбалар ва магнит майдонларидан ҳимоялаш; сақлашда эса яхлитликни таъминлаш ва рухсатсиз киришдан асраш.

4.3. Қонунчиликни такомиллаштириш йўллари

Ўзбекистон қонунчилигидаги ёндашув умуман халқаро стандартларга — Будапешт конвенцияси ва БМТ тавсияларига — мос келади. Бироқ рақамли технологияларнинг жадал ривожланиши қонунчиликни доимий янгилаб боришни талаб қилади. Соҳада курашиш самарадорлигини ошириш йўллари сифатида қуйидагилар таклиф этилади:

қонунчилик базасини доимий янгилаб бориш ва янги турдаги ҳуқуқбузарликларни ўз вақтида қамраб олиш;

ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ходимларининг рақамли криминалистика соҳасидаги малакасини мунтазам ошириш;

трансчегаравий қилмишларга қарши курашда халқаро ҳамкорлик ва маълумот алмашишни кучайтириш;

фуқароларнинг киберхавфсизлик бўйича онгини ахборот кампаниялари ва таълим дастурлари орқали ошириш;

ҳуқуқбузарликларни аниқлаш ва исботлашда замонавий техник воситалар ҳамда дастурий таъминотдан фойдаланиш.

Бундан ташқари, киберхавфсизлик мутахассислари учун маъмурий ва жиной жавобгарлик ўртасидаги чегарани аниқ билиш, рақамли далилларни тўплаш ва сақлаш тартибини пухта ўзлаштириш ҳамда қонунчиликдаги ўзгаришларни доимий кузатиб бориш муҳим аҳамиятга эга.

5. Хулоса (Conclusion)

Тадқиқот шуни кўрсатдики, рақамли технологиялар воситасида содир этиладиган маъмурий ҳуқуқбузарликлар замонавий жамиятнинг долзарб муаммоларидан биридир. Бу ҳуқуқбузарликлар кибермакон орқали содир этилиши, уларни аниқлаш махсус билимни талаб қилиши ҳамда излар ва далилларнинг кибермаконда қолиши каби ўзига хос белгиларга эга.

Халқаро амалиётда киберҳуқуқбузарликларни таснифлашда турли ёндашувлар мавжуд бўлиб, улар орасида Будапешт конвенцияси ва БМТ таснифлари алоҳида ўрин тутди. Ўзбекистон Республикаси ушбу халқаро стандартларга мос равишда ўз қонунчилик базасини шакллантирмоқда: Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексда шахсий маълумотлар ҳимояси, телекоммуникация, крипто-активлар ҳамда жамоат тартиби ва ахборот хавфсизлиги соҳаларидаги ҳуқуқбузарликларнинг кенг доираси қамраб олинган.

Маъмурий ва жиной жавобгарлик ўртасидаги чегарани аниқ ажратиш, рақамли далилларни тўғри тўплаш ва қонунчиликни замонавий талабларга мувофиқ такомиллаштириш бу борадаги асосий вазифалардир. Мазкур йўналишларнинг изчил амалга оширилиши кибермаконда қонунийликни таъминлаш ва фуқаролар ҳуқуқларини ҳимоя қилишга хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар (References)

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. — Тошкент, 2023.
2. Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси. — Тошкент: Адолат, 2025.
3. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси. — Тошкент: Адолат, 2025.
4. Ўзбекистон Республикасининг «Ахборотлаштириш тўғрисида»ги Қонуни, 2003 йил 11 декабрь, № 560-II.
5. Ўзбекистон Республикасининг «Шахсга доир маълумотлар тўғрисида»ги Қонуни, 2019 йил 2 июль, ЎРҚ-547-сон.
6. Council of Europe. Convention on Cybercrime (Budapest Convention, ETS No. 185). — Strasbourg, 2001.
7. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). Comprehensive Study on Cybercrime. — Vienna, 2013.
8. Холиқов А.А. Кибержиноятчиликка қарши курашнинг ҳуқуқий асослари. — Тошкент: ТДЮУ, 2021. — Б. 88–112.
9. Гулямов С.С. Рақамли иқтисодиёт шароитида ахборот хавфсизлигини ҳуқуқий таъминлаш. — Тошкент: Адолат, 2022. — Б. 134–156.
10. Clough J. Principles of Cybercrime. 2nd ed. — Cambridge University Press, 2015. — P. 45–73.